

تحولات اجتهاد شیعی: سیر تاریخی، حوزه‌ها و شیوه‌ها (۲)

دکتر سید مصطفی محقق داماد*

چکیده

در بخش پیشین از این نوشتار به سه مکتب فقهی نجف، سامرا، و قم اشاره کردیم. این سه مکتب همگی هم سن و سال نیستند. نخستین مکتب یعنی مکتب نجف دارای عمری نسبتاً طولانی و تولدش به قرن پنجم هجری باز می‌گردد و دو مکتب دیگر نوپا هستند و بیش از حدود یک قرن واندی از عمرشان نمی‌گذرد. هر سه در دوران معاصر با تحولات چشمگیری روبرو بوده‌اند و اگر دوران معاصر را، دوران تحول اجتهاد در عرصه حقوق اسلامی که بخش اجتماعی و کاربردی فقه است، بنامیم گزاف نگفته‌ایم. منظور ما از دوران معاصر، مقطع تاریخی دوران تفقه شاگردان شیخ انصاری به بعد است. در این دوران هر سه مکتبی که در فصل پیش گفتیم (مکتب نجف - مکتب سامرا - مکتب قم) سیر تحولی خود را آغاز و به نحو چشمگیری ادامه مسیر داده‌اند. تحولات اجتهاد در این دوران متأثر است از عوامل و رخداد‌های اجتماعی و سیاسی جهانی که جوامع اسلامی را درگیر نموده و فقاهت شیعی نمی‌توانسته نسبت به آن بی‌تفاوت باشد و لذا فقه شیعه را در محورهای مختلف عمومی، سیاسی، خصوصی و جزائی متحول ساخته است. در این بخش از نوشتار می‌خواهیم به نحو خلاصه به عوامل موثر اشاره کنیم و نمونه‌ای از آثار مربوط را با اتکاء بر اسناد معتبر ارائه دهیم.

کلیدواژگان

فقه عمومی - فتوای تنباکو - فتوای سید لاری - مقاومت مدنی.

* استاد دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی